

14 Opinie

Column Marjolijn Februari

We gaan de melk uit de koffie halen

Het was een gloeiend hete zomermiddag, zo'n middag waarop je de zon in je botten voelt branden en je ziel een beetje rondloopt in de omstandigheden. Volgens de schrijver Don DeLillo herover je tijdens zo'n submicroscopisch moment van dromerig zelfbewustzijn je lichaam op de diepe walging die voortkomt uit Nieuws en Sport, Weer en Verkeer. Terwijl ik van de actualiteit wegdreef, mompelde een geleerde naast me dat natuurkundigen bezig zijn een techniek te ontwikkelen waardoor je de tijd kunt terugdraaien en je de melk gewoon weer uit de koffie vist.

De mededeling trof doel. Was dit niet het belangrijkste nieuws dat ik in jaren had gehoord? Meestal zeggen geleerden immers dat het mengen van vloeistoffen een onomkeerbaar proces is. De pijl van de tijd, zeggen ze, gaat slechts één richting op. Als je de melk eenmaal flink door de koffie hebt geroerd, krijg je haar er nooit meer uit. De koffie zelf koelt af naar de toekomst en wordt heter naar het verleden.

Deze onomkeerbaarheid van de tijd bevalt de meeste mensen wel. Vooral moderne Nederlanders willen niet dat het verleden ooit nog verandert. Ze zijn moe, werken minder hard dan andere Europeanen, laten het onderwijs versloffen, willen met pensioen, zoeken rust, gaan in retraite, laten zich aanpraten dat het leven achterwaarts moet worden begrepen – en zijn dus dol op dingen die al voorbij zijn en waaraan gelukkig niets meer valt te doen.

Eindelijk stiltte. Geen hoop, verdriet of moordzucht die nog roept in het eten kunnen gooien, zoals de dichter Emerson zegt in zijn gedicht *The Past*. 'Nor haughty hope, nor swart chagrin / Nor murdering hate, can enter in. / All is now secure and fast; / Not the gods can shake the Past'

De modernste Nederlanders hebben zelfs nog meer behoefte aan zekerheid. Ze zijn zo moe dat ze nu ook de toekomst niet meer willen veranderen. Je ziet het aan die vreemde mode van de laatste tijd – de gretige overtuiging waarmee hoogopgeleiden zich vastklampen aan de gedachte dat de vrije wil niet bestaat. Eeuwenlang is uiterst genuanceerd gesproken over de situatie dat de mens tegelijk vrij is en gebonden aan zijn concrete, lichamelijke bestaan – en nu opeens bekeert iedereen zich tot het fatalisme.

Eindelijk van al onze taken en opdrachten ontslagen! De toekomst ligt onveranderlijk voor ons uitgestrekt. We zijn deel van de natuur en worden voortgedobberd. Het enige wat we nog hoeven te doen, is achterwaarts verklaren – niet langer voorwaarts leven. We redeneren terug vanaf onze dood.

Halverwege de zomer werd aan spindoctors gevraagd wat de minister-president moet doen. Vooral niets, zeiden ze. „Zo lang mogelijk zijn mond houden.”

Maar! Nu! Nu gaan de fysici een middel maken om het verleden aan te pakken. Middeleeuwse theologen droomden ervan, Cher zong erover, en nu gaat het werkelijkheid worden. We gaan de melk uit de koffie halen. De maagdelijkheid



'God, laat het niet waar zijn; laat het gisteren zijn. God, keer de tijd terug'

van de vrouw herstellen, nadat zij is gevallen. Als we het verleden eenmaal kunnen veranderen, wordt het vast ook weer mogelijk de toekomst te veranderen. Zou dat niet fantastisch zijn?

Kom dus weer in beweging. Luister niet naar de spindoctors. Luister naar de romanschrijvers. Lodewijk Asscher gaf zojuist in de krant het advies de roman *The Plot Against America* van Philip Roth te lezen en daaruit te leren dat de geschiedenis niet is opgebouwd uit onvermijdelijkheden. „Machthebbers proberen vaak hun plannen te presenteren als onvermijdelijk. Bezuinigingen, veiligheidsmaatregelen, kapitaalinjecties; het kan niet anders, burgers.” De roman van Roth laat zien dat die onvermijdelijkheid niet bestaat. De toekomst ligt niet vast. Ze ligt open.

Er zijn mogelijkheden. Er zijn keuzes. Is kernenergie onvermijdelijk? Nee, er valt over te praten. Is de euro onmisbaar? Nee, sommige landen functioneren prima zonder. Laat je niet uit vermoedheid verleiden tot neurologisch fatalisme en tot de gedachte dat we beslissingen niet meer hoeven te baseren op argumenten. Spindoctors mogen onze minister-president voorhouden dat hij vooral niets moet doen en hoog boven het land moet blijven hangen als een glimlachende zon; in feite is de politiek een toekomst vol mogelijkheden.

Het was dat het zo heet was en dat ik zo zorgeloos verloren was geraakt in mijn submicroscopische moment. Anders had ik die geleerde naast me gewezen op het verhaal *Tramraae* van F.B. Hotz. Daarin verongelukt in de verschrikkelijke hitte een tram en bidt boer Boon: „God, laat het niet waar zijn; laat het gisteren zijn. God, keer de tijd terug.”

God, in het Eeuwig Wachthuis, vraagt zich af of hij de zaken nog kan terugdraaien zonder dat hij in de knoop raakt met de rest van de geschiedenis. „In een letterlijke bliksemfits combineerde Hij Zijn Intuïtie met de verkleinde schaal van Z'n Gedachte, de noodwendigheid, tot voor menselijke denkvorm inschuifbare proporties die beneden 'realiteit' schenen te henen.” Kon het nog? Ja, besloot God. Het kon nog.

Over pakweg een paar jaar kunnen wij het ook – het verleden veranderen, en daarna de toekomst.

Correcties en aanvullingen

Georgette Koning

Bij het artikel *Tipi's vol sjaals en tassen* (3 september, Lux, pagina 11) staat per abuis Milou van Rossum vermeld als auteur. De auteur van dit stuk is Georgette Koning.

Kunst in Rotterdam

In het artikel *Dansgroepen moeten fuseren* (2 september, pagina 16) staat

dat Rotterdam tussen 2013 en 2016 jaarlijks 76 miljoen euro steekt in kunst en cultuur. Dit moet zijn: 77,2 miljoen per jaar.

Auke Leistra

Bij het interview met Tom McCarthy (2 september, Boeken, pagina 5) staat een verkeerde vertaler vermeld van zijn roman C. Dit boek is vertaald door Auke Leistra.

Te veel Europa vervreemdt, te weinig Europa werkt niet

De euro heeft een onafhankelijk gezag met tanden nodig

Je bent geen anti-Europeaan wanneer je in Brussel soms een grens trekt, betoogt Ben Knapen, maar er mag ook geen taboe rusten op verdere aanscherping van de Europese bevoegdheden.

Europese integratie begon ooit symbolisch met Franse en Duitse jongeren die na de Tweede Wereldoorlog de slagbomen tussen hun beider landen uit constructief protest naar beneden haalden. *Nie wieder Krieg* en 'Weg met het Nationalisme' kregen een vertaling in een groot programma van integratie. Dat het met het slopen van slagbomen begon, was geen toeval: de slagboom illustreert de fysieke afbakening van het begrip soevereiniteit. Aan deze kant van de streep ligt fysiek de macht bij staat A, aan de andere kant bij staat B. Die scheidslijn is van een digitale ondubbelzinnigheid.

Dwars door zulke grenzen heen begon het integratieproject vervolgens te lopen. Een halve eeuw later is dat proces inmiddels zover voortschreden dat het al lang geen elite-

'Onze' gulden was een op een gekoppeld aan de D-mark

project meer is. Europa staat bij iedereen op de stoep, of zit in ieders portemonnee. We worstelen ernaar, tot aan het neurotische toe.

Eenzijds zijn we gehouden voor een goed functionerende Unie bevoegdheden van Brussel aan te scherp – bijvoorbeeld bij het nieuwe Stabiliteitspact. Anderzijds reageren we angstvallig op alles wat oogt als vermindering van nationale soevereiniteit. Het complexe, lastig precies te definiëren begrip 'sovereiniteit' is zelfs gepromoveerd tot een politiek trefwoord van de eerste orde. Het wordt veelal gebruikt met het werkwoord 'inleveren'. Dat scheidt onbehoagen, soms regelrechte weerzin en in elk geval een gevoel van bedreiging. Met het begrip 'sovereiniteit' willen we een grens kunnen trekken: tot hier en niet verder.

Natuurlijk bevat het idee van zo'n opnieuw te trekken grens elementen van zelfbedrog. Neem de euro. Vroe-

ger hadden we de gulden en waren we baas in eigen huis, hoor je soms.

In werkelijkheid waren we natuurlijk een op een gekoppeld aan de D-mark. Daar hadden we niets over te zeggen. Nu praten we in Frankfurt mee. Je zou dus kunnen zeggen dat onze soevereiniteit geringer is, maar onze handelingsvaardigheid groter. Of neem twee landen die bewust geen lid zijn van de Europese Unie, Zwitserland en Noorwegen. Die landen nemen keurig praktisch alle Brusselse richtlijnen over, ze doen mee met Schengen. Ook hun grenspas zijn dus verwijderd. Waarom? Omdat ze menen anders niet te kunnen functioneren. Ze zitten dus met huid en haar in Europa, hun afgrenzing is betrekkelijk. Hun soevereiniteit is enerzijds absoluut, anderzijds zo betrekkelijk als hun grens.

Sprekend over grenzen moet je constateren dat we in Europa meer en meer een gezamenlijke buitengrenzen hebben en steeds minder binnengrenzen. Voorbij alle luidruchtige eurosceptis van de laatste jaren, is het goed deze werkelijkheid te blijven zien. Wij wonen, werken en leven in Europa en dus hebben ook wij de dure plicht Europa weerbaar, werkbaar en leefbaar te houden. Daar hoort af en toe duw- en trekwerk bij, maar ook geven en nemen, en onderling respect.

Hoewel ik me zo beschouwd werkelijk Europeaan voel, ben ik tegelijkertijd van mening dat we over die angst voor het onbegrensde Europa ook niet lichtvaardig moeten denken. De soevereiniteit van de naties staat binnen herkenbare landsgrenzen creëert immers ook het ethos dat nodig is voor opofferingsgezindheid, dus ook voor solidariteit. Het kenmerk van een functionerende staat is dat het landsbestuur via belastingen middelen aan burgers kan onttrekken en die voor collectieve doeleinden kan aanwenden, zo zei Thomas Jefferson het ooit treffend.

Dat ethos is een waardevol en zorgvuldig te koesteren goed. Een Europa waarin niet de lidstaten, maar de Unie de uiteindelijke soevereiniteit is en in de geest van Jefferson over belastingen en verdeling gaat, vergt een mate van doorleefde lotsverbondenheid die de sprankkraft van Europa zeker nu verre te boven gaat.

Dat wordt met de voortdurende uitbreidingen eerder lastiger dan gemakkelijker. Naar mijn mening gaan het Europees Parlement en de Euro-

pese Commissie erg lichtvaardig om met dit risico.

Ik heb er dan ook niet zo veel moeite mee om met essayist Bas Heyne vast te stellen dat we een idee van Nederland in een versplinterde wereld nodig hebben, een verhaal dat het belang van eigen cultuur en geschiedenis erkent. Zolang het maar niet vervalt in claustrofobisch nationalisme, want dat is niet van deze tijd, miskent de grenzeloze werkelijkheid, maakt intolerant, schaadt ons belang, en je bouwt er verder ook niets mee op wat de moeite van het behouden waard is.

Als het om Europa gaat, constateer ik dus: te veel Europa vervreemdt, te weinig werkt niet. Het zou goed zijn het debat daarover zo open en onverkramp mogelijk te voeren. We hoeven niet steeds als door een hond gebeten te reageren wanneer een situatie aanleiding geeft tot aanscherping

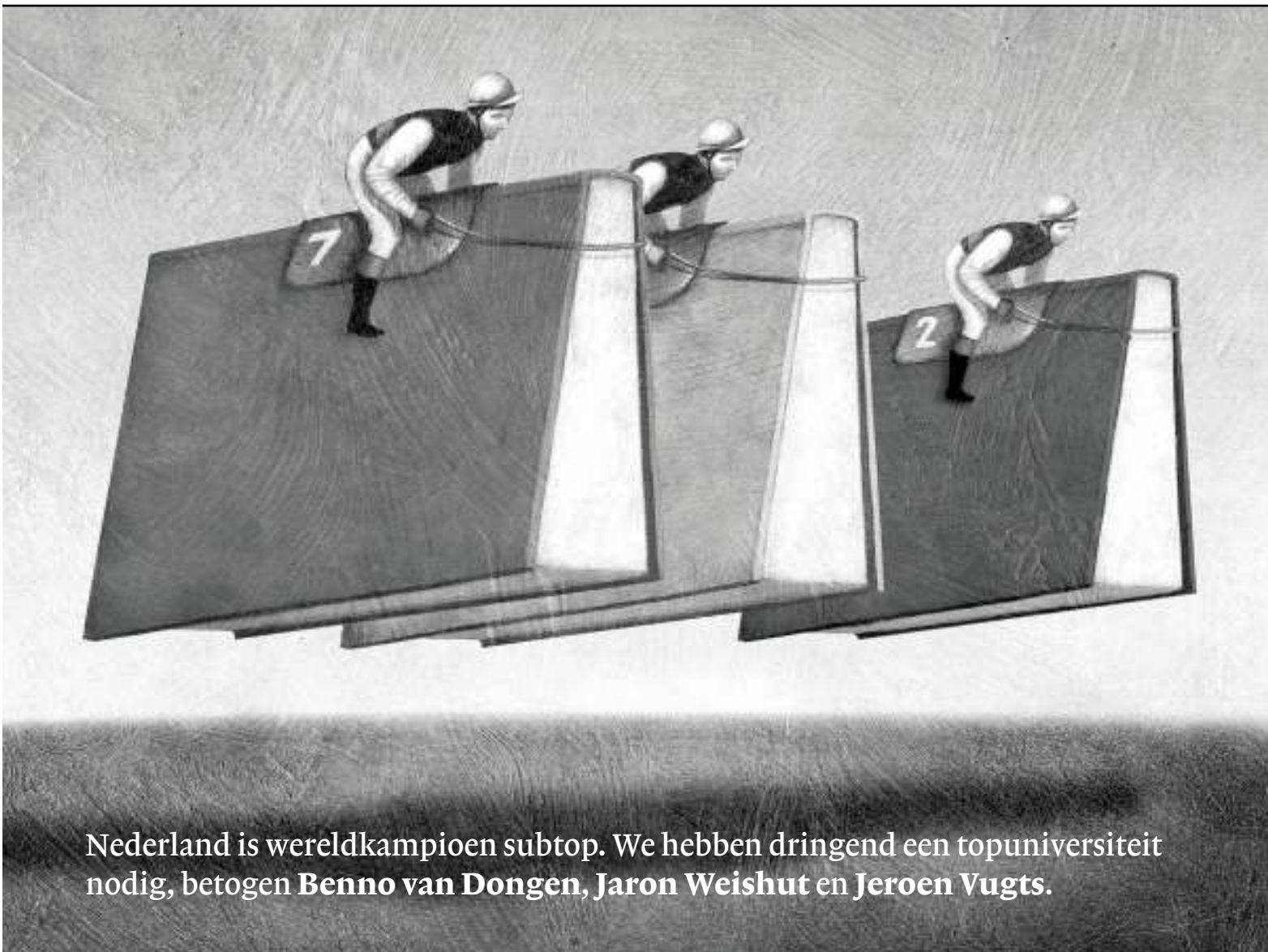
Zwitserland en Noorwegen nemen alle EU-richtlijnen over

van Europese bevoegdheden, we moeten er geen taboe van maken.

In de eurozone staan we nu op een punt dat we of een stevige stap voorwaarts zetten, of ons door de omstandigheden in de hoek laten drukken. Ik kies voor het eerste. Voor Nederland is een stabiele euro cruciaal. Daar hangen banen vanaf, daar hangen pensioenen vanaf. Zeker is dat er voor een stabiele euro dingen moeten veranderen. Maar als we willen dat de afspraken uit bijvoorbeeld het Stabiliteits- en Groeiact worden nagekomen, en dat willen we, dan moeten we ook de consequenties aangaan. De euro heeft onafhankelijk gezag met tanden nodig.

Omgekeerd ben je ook geen anti-Europeaan wanneer je soms in Brussel een grens trekt. Voorbij de eurofielie van weleer en het eurochagrijn van recentere datum is het onze dure plicht en moet het ook onze ambitie zijn om iets goeds te maken van dit deel van de wereld waar wij wonen, leven en werken. Dat is Europees belang en dat is ons belang in Europa.

Dit is een verkorte weergave van de tekst die staatssecretaris Ben Knapen (Buitenlandse Zaken, CDA) vandaag uitsprak bij de opening van het academisch jaar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.



Nederland is wereldkampioen subtop. We hebben dringend een topuniversiteit nodig, betogen Benno van Dongen, Jaron Weishut en Jeroen Vugts.

Illustratie Jon Krause

Geef topuniversiteit een kans

Nederland staat vierde op de ranglijst van de impact van wetenschappelijke citaties, maar geen van onze universiteiten behoort tot de wereldtop. Dit is zorgelijk. Onze welvaart hangt af van de internationale concurrentiepositie van onze instituten. Zonder topuniversiteit kunnen we op termijn talent behouden noch aantrekken. Een initiatief dat zicht biedt op zo'n topinstelling, verdient alle steun.

Vandaag openen universiteiten door heel Nederland het academisch jaar. Hierbij worden stevast universitaire topambities uitgesproken, maar wat is 'top'? Rankings als die van *Times Higher Education* (geen Nederlandse universiteit in de tophonderd) of die uit Shanghai (Utrecht als hoogst genoteerde Nederlandse universiteit, op plaats 48) leiden tot verhitte discussies over betekenis en methodiek. Toch reikt iedereen desgevraagd dezelfde universiteiten

tot de wereldtop – en dat zijn geen Nederlandse. Ze hebben namen als Harvard, MIT, Cambridge en Berkeley. We kunnen lang twisten over hoe je excellentie meet, maar iedereen herkent een topuniversiteit onmiddellijk. Het broeit en bruist er. Het onderzoek is er spannend, de studenten ambitieus, wetenschappers ondernemend, alumni succesvol en (durf)kapitaal dik gezaaid. Deze universiteiten zijn dikwijls het middelpunt van clusters van innovatie en bedrijvigheid. Nederland wil dat ook, maar heeft het niet, althans (nog) niet in die mate.

Nederland is wereldkampioen subtop. Nergens zijn per inwoner zo veel goede universiteiten te toegankelijk en betaalbaar, maar juist een topuniversiteit zou het niveau over de hele linie verder optrekken en onthitte discussies over betekenis en methodiek. Landen als de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk heb-

ben één topuniversiteit per circa 11 miljoen inwoners. In Nederland lijkt daarom plaats voor één topuniversiteit. Het idee is niet nieuw, maar was tot voor kort bestuurlijk onhaalbaar. Specialisatie, selectie en scheiding van onderwijs en onderzoek waren in polderend, egalitair academisch Nederland taboe. Ook nu weer zijn de reacties op het voornemen van de universiteiten van Leiden, Delft en Rotterdam om nauwer te gaan samenwerken lauw. Toch is er een model dat kan werken in Nederland.

Een topuniversiteit kent wereldwijd vijf verschijningsvormen: 1 Harvard, Stanford, Yale en Columbia zijn voorbeelden van het eerste type – rijke, grote universiteiten met relatief veel promovendi ten opzichte van bachelorstudenten. Zij kunnen de beste onderzoekers aantrekken en de beste studenten selecteren.

2 Universiteiten van de tweede soort, zoals Caltech, ETH Zurich en Princeton, zijn ook rijk, maar kleiner. Hun hoge budget per wetenschapper en student richten zij op een specifiek domein, vaak techniek.

3 Een kleine derde groep bezigt een model van kleinschaligheid en exclusiviteit. Een voorbeeld is Carnegie Mellon. Deze universiteiten hebben relatief bescheiden budgetten, maar de selectie is extreem streng. Deze exclusiviteit heeft een grote aantrekkingskracht op topstudenten en -wetenschappers. Zij versterken op hun beurt de universitaire prestaties en reputatie.

4 Archetypen van het vierde model zijn Oxford en Cambridge. Zij hebben het laagste aantal studenten per docent en halen met intensieve begeleiding het beste naar boven in studenten.

beperken. Men wenst geen pottenkrijers.

Ik ga er gemakshalve vanuit dat in China hetzelfde aan de hand is. Wilen we kunstenaars en schrijvers daar onschuldig fenomeen waar in het hotel Syrische dichters onder het genot van een drankje hun poëzie brachten. De Nederlandse die me er-naartoe had gebracht en werkzaam was voor het Nederlands Instituut aldaar, vertelde me dat het regime deze bijeenkomsten was gaan tolereren. Ik maakte een unicum mee.

Toen ik haar later vroeg of het mogelijk was om mensenrechtenactivisten te ontmoeten, weifelde ze. Zelf had ze een aantal activisten die in de beklagdenbank waren gezet bijgestaan, maar ze was in mijn geval wellicht bang dat ik te veel in de kijker zou lopen.

In Egypte was de *mukhabarat* gewoon om activiteiten waar hij te veel mensen van non-gouvernementele organisaties en culturele instellingen verwachtte, zo veel mogelijk te

5 Het vijfde model zie je onder meer bij Berkeley, UCLA en de andere campussen van de University of California (UC). Er zijn veel studenten op een kleine staf. Ouderejaarsstudenten en promovendi worden ingezet als begeleiders. Topwetenschappers concentreren zich op onderzoek en onderwijs aan masterstudenten en promovendi. Elke campus excelleert op enkele zwartepunten.

Drie van deze modellen zijn voor Nederland te duur. Het budget per student ligt tussen de twee (Oxford en Cambridge), vijf (Harvard) en meer dan zestien (ETH en Caltech) keer zo hoog. Het kleinschalige model van Carnegie Mellon is ons vooral te elitair.

Het UC-model past wel. Het plan van de universiteiten van Leiden, Delft en Rotterdam is een realistische ambitie. Ze zijn grotendeels complementair. Dit maakt inhoudelijke keuzes gemakkelijker. Alle drie zijn het internationaal sterke merken. Dit kan worden versterkt door associatie met de anderen. Door de geografische ligging kunnen mensen, kennis en faciliteiten eenvoudig worden gedeeld. Het wordt een 'Nederlands Berkeley', waar wordt getracht om door specialisatie en differentiatie de kwaliteit van onderwijs en onderzoek te vergroten. Afstudeerders en onderzoekers ontwikkelen uitstekende expertise. Die kunnen ze breed toepassen. Dergelijke vernieuwing is hard nodig. De durf hiertoe was lang afwezig.

De universiteiten verdienen de kans om een topuniversiteit te bouwen. Geef hun alle ruimte om te doen wat nodig is. Differentieer tussen top- en goede studenten, tussen topwetenschappers en docenten. Beoordel en beloon op meer criteria dan publicaties. **Beloon topwetenschappers beter, met meer salaris,** meer waardering en status en meer vrij onderzoeksgeld. Trek meer geld aan uit het bedrijfsleven of vraag lokale collegegeld. Kies voor specialisatie. De overheid zou deze universiteiten bij succes extra geld in het vooruitzicht moeten stellen, om vol in te zetten op Nederlands eerste en misschien wel beste kans in lange tijd om een topuniversiteit.

Benno van Dongen is partner bij Roland Berger Strategy Consultants. Jaron Weishut is senior consultant bij Roland Berger Strategy Consultants. Jeroen Vugts is schrijver en adviseur. De auteurs waren betrokken bij de ideevorming over de fusie van drie universiteiten.

Verstandig om dat Amnestyspeldje te weigeren

Willen we kunstenaars en schrijvers in China bijstaan, dan geeft het geen pas om bezakt en bezadeld met symboliek en een grote mond binnen te komen, vindt Abdelkader Benali.

Nederlandse schrijvers weigeren op de boekenbeurs in Peking een spelde van Amnesty te dragen (NRC Handelsblad, 31 augustus). Mijn ervaring met onderdrukte schrijvers in de Arabische wereld heeft me geleerd dat het niet in het belang van de schrijvers is om de regimes tegen de haren in te strijken.

Een aantal jaren terug was ik op uitnodiging van de ambassade van Nederland in Tunesië om mijn Tunesische collega's te ontmoeten. Toen ik bij een diner in het hotel waar ik verblijf tegenover een aantal leden

van de Tunesische Schrijversbond een vurig pleidooi afstak over de groeiende invloed van Al-Jazeera in de Arabische wereld, legden ze het bestek neer, waarna een van de schrijvers, in stilte, met zijn vinger naar boven wees, als teken dat dit geen onderwerp was waar in het openbaar over gesproken kon worden.

Na het diner vertelde hij me op de gang dat Al-Jazeera een onderwerp was dat in een café besproken moest worden. De ruimte waarin we verbleef werd of afgeluisterd, of er was onder een van de schrijvers een mol die direct aan het regime van Ben Ali rapporteerde.

In een buitenlands café wellicht, want de auteur heb ik nooit meer teruggezien. De rest van de dagen werd elke poging tot debat omzichtig en listig uit de weg gegaan. Blijkbaar had het regime er lucht van gekregen.

Ik heb toen besloten om voorzichtig te opereren. In landen waar regimes de scepter zwaaien is er een

vinden dat de rechten van schrijvers en mensenrechtenactivisten flagrant geschonden worden?

De aanwezige journalisten die, op zoek naar een rel, de schrijvers in het hof van de leeuw verleiden tot uitspraken waarna, na terugkeer in Nederland, het hele Chinadebat meteen vergeten wordt. Het is de spanning tussen engagement en de media de afgelopen tien jaar. Hollen en stilstaan. Kijken waar een kans valt om te scoren en dan snel afdrakken die hap.

De werkelijkheid is lastiger. Als een Nederlandse auteur tot een echte dialoog wil komen met de mensen over wie het zou moeten gaan – de Chinese auteurs, de kunstenaars die vervolgd of getolereerd ergens wegkijven of juist druk aan het werk zijn – dan moet hij wellicht wel heel voorzichtig en diplomatiek lavenen tussen wat hij wil bereiken en wat hij wil zeggen.

Abdelkader Benali is schrijver.

Advertentie

nrc handelsblad

elke woensdag FILM

Vanaf 7 september heeft NRC Handelsblad elke woensdag een nieuwe bijlage FILM met extra ruimte voor recensies, interviews en achtergronden.

Om de nieuwe bijlage te vieren kunnen abonnees van NRC Handelsblad gratis naar twee films. Er zijn in totaal vijftienhonderd kaarten voor *Midnight in Paris*, de prachtige nieuwe film van Woody Allen, en *Submarine*, een zeer goed ontvangen Britse film. Voor meer informatie en het reserveren van één of twee kaarten, ga naar www.nrc.nl/filmactie

1500 kaarten beschikbaar

Melancholia



www.nrc.nl